

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 flor., pe siése luni 2 flor. 25 cr., pe trei luni 1 flor. 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei), si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor respunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti, si la tóte librariile.

Procedur'a instructiva la tractarea bucatiloru de lectura.

Procedur'a instructiva la tractarea materii de lectura póte se fia fórté feliiurita. Ce se póte defige in genere in acésta privintia, se va arátá in punctele urmatóre:

1. Cuprinsulu fia-carei bucati de lectura trebuie lamuritu scolariloru prin meditatiune si convorbire. Acést'a se póte face, déca se va lamurí scolarulu fia-care spresiune, fia-care conceptu; déca elu va cunósce caus'a si efeitulu evinimenteloru si caracterulu persóneloru, si déca scolarulu va fi in stare a desvóltá ordinea si aflá ideí'a fundamentale. La bucati poetice e de ajunsu si numai o pricepere séu unu conspectu generalu, abstragandu dela o esaminare speciala si amenunta a materiei, pentruca scopulu bucatiloru poetice, este mai multu d'a incaldí si escitá anim'a, si a inviosia fantasi'a.

Regulele ce s'ar' poté observá suntu urmatórele:

- Preceitiei séu inaratiunei unei bucati de lectura, ar' poté se-i premérgea o citire in tacere. Bucatile mai lungi se se imparta in mai multe bucati mai mici.
- Intrebarea a'ceea ce s'a cetitu.
- Lamurirea cuvinteloru neintielese: prin cercuscriere, sinonime etc.

- Desvóltarea cuprinsulu, si astu-felu nararea libera a bucatiei ce s'a cititu.
- Desvóltarea ideiloru in ordinea loru naturala si a legamentulu causativu.
- Caracteristic'a persóneloru si a cercustariloru.
- Aflarea ideiei fundamentale séu a morallu.
- Esercitarea in citire, si la unele bucati memorisarea.

2. Invetiatorulu nu trebuie se fia in esplacatiunele sale pré largu, nece se nesuéscá a lamurí tóte amenuntele, chiar' si d'acele cari nu se tienu de lucru; in scurtu, se-se feréscá de ori-ce pedantaria. Ce se intielege de sine, preste aceea se tréca fora a se mai demite la nuscii ce splicatiuni, ce pruncii pe langa tóta ostenél'a, pentru pucin'a loru vedere si esperintia, nu potu pricepe, aceea are invetiatorulu d'a lamurí si-a chiarificá inaintea copiiloru.

3. Esplacatiunile, cari au de scopu intielegerea cuprinsulu, potu se fia de o natura atatu reale, catu si limbistica. Lamurirea limbistica trebuie aplicata mai cu sama atuncea, candu ea ajuta si inaintéza imediate priceperea reale, si obiectulu acestei lamuriri este o constructiune incurcata, séu unu cuventu necunoscutu, séu intrebuintiatu intr'unu intielesu usitatu mai raru séu figuratu.

4. Acele bucati de lectura, care dupa cuprinsulu loru suntu inrudite, trebuie comparate

séu asemenate un'a cu alt'a si ceea ce se afla contradicatoru in caracterulu persóneloru séu in cercustarile din care suntu produse acele bucati, invetiatorulu trebuie se lamurésca catu mai chiaru, si déca e cu potintia se ridice si se apłaneze ori-ce contradícere.

5. Scolarii la tractarea bucatiloru de lectura trebuie se fia necurmatu activi, cugetandu si vorbindu. — Cu catu e mai mare numerulu bucatiloru, acaror'a cuprinsu au de a si-lu face scolarii poprietate spirituale, cu atatu mai multu trebuie largitu si cerculu cugetarei lor; cu catu mai adesea voru fi siliti scolarii, cá cele invetiate se le pronuncia bine si chiaru, cu atata mai usioru si-voru espune si ei ideile lor.— O flecaria séu o vorbire pré multa si pre indelunga din partea invetiatorului, duce arareori la tient'a dorita, din contra e de a se recomandá invetiatorului, facia cu scolarii mai inaintati, o tacere intielépta.

6. Esplicatiunile pentru intielegerea cuprinsului nu trebuie se rapésca exercitiiloru mecanice tempulu de lipsa. — Desteritatea in cititu se castiga numai prin exercitiu si exercitiulu poftesce tempu. — O prectire buna din partea invetiatorului e o conditiune atatu pentru o pricepere buna si iute, catu si unu indreptariu pentru cetirea frumósá. —

7. Din priceperea deplina a bucatiei de lectura trebuie totudé-una se resulteze capacitatea spre aplicatiune, care stá mai cu sama in exercitiile scripturistice si si intru aceea, ca scolarii si-intiparescu bucat'a respectiva in minte, si dupa aceea o propunu liberu cu o intonare si accentuare adeverata. —

8. Nu e de lipsa, ba e imposibile a folosí fia-care bucatá prosaica — caci cele poetice facu esceptiune — spre scopuri speciale limbistice, adica pentru gramateca, ortografia si stilistica. — Nece nu e bine a face la o bucatá unu síru lungu si minutiosu de esplicatiuni gramatecale. Caci apoi scolarii nu

vedu padurea de arbori, cumu díce proverbulu. Pucinu, dar' bine. N on multa sed multum! díce masim'a pedagogica.

Naseudu, in Iuliu 1863.

A.

Ordinatiuni.

Nr. Sec. 46. 1863.

Instructiune pentru comisarii scolari, si invetiatori privitóre la conferintiele scolare din anu 1863.

(Capetu.)

Introducere.

§. 1.

Spre orientare se infacisiéza aici comisariiloru scolari inainte de tóte principiile, care servescu supremului inspectoratu scolaru de totu atatea puncte de manecare la gubernarea trebiloru scolare; si adeca:

1. ca scólele suntu confesionale;
2. ca scólele le zidescu si le sustienu comunele bisericesci;
3. ca aceste comune bisericesci au dreptulu de a lege si representá supremului inspectoratu scolaru prin scaunulu protopopescu pre invetiatori;
4. ca parochulu localu este catichetu si directoru alu scólei parochiale;
5. ca protopopulu tractuale este directorele scóleloru din protopopiatu;
6. ca episcopulu este supremulu inspectoru scolaru, care se intielege cu consistoriulu, si presentéza sinodului eparchialu tréb'a cresterii si a culturai tineretului, si sinodulu aduce reguli generali, dupa care scólele au a se guberná;

7. ca supremulu inspectoratu scolaru simte responsabilitatea cea mare, ce o impune lui cultivarea religiósá, morale si intelectuale a tineretului din eparchia; de aceea trimite elu comisari scolari, carii se tiena cu invetiatorii conferintie si prelegeri, si asiá se li se dea invetiatoriloru privilegiu spre perfectionare, de unde aterna apoi si inzintarea eleviloru scolari in cultur'a lor. Tóte acestea se cuprindu in §-ulu 17. alu otariloru sinodului bisericescu din a. 1850.

Cá comisarii se póta cuprinde insemnatarea celoru ce se espunu in aceste siepte puncte, trebuie se cugete si se gandésca multu despre aceste siepte impregurari,

cá se-si póta formá cunoscintie cardinale despre misiunea lor.

§. 2.

Comisarii voru duce diariu, in care voru petrece tóte momentele conferintieloru, precumu acelea voru urmá dupa ordinea acestei instructiuni, va se dica: ei isi voru insemná tóte respunsurile invetiatoriloru, care acestia le voru dá la intrebarile felurite din acésta instructiune, si si-le voru insemná in diariu. — Comisarii voru avé a asterne diariulu loru supremului inspectoratu scolariu impreuna cu conscrierea invetiatoriloru cu o parere fugitiva asupr'a celoru ce voru fi observatu ei in timpul conferintieloru din partea invetiatoriloru, si cu deosebire voru designá pre invetiatorii, carii merita vreo lauda. — Se intielege de sine, ca diariulu si conscrierea trebie se fia scrisa curatu si corectu.

§. 3.

Comisarii suntu detori a se aflá pe dio'a otarita de catra supremulu inspectoratu scolariu in locul destinat pentru conferintie, si a se aratá la parintele protopopu tractuale, carele va ingrijí pentru locuinti'a cuvinciósá a comisariului, si apoi a se presentá si la siefulu jurisdictionei politice locale.

§. 4.

Comisarii voru merge cu invetiatorii adunati in dilele de conferintie la servitiulu dumnediescu de diminiétia la 6 óre, ér' sér'a la 4 1/2 óre, si pre invetiatorii voru pune pe randu se cante si se cetésca in biserica.

§. 5.

Conferintiele inainte de amiadi se voru incepe cantandu-se „imperate cerescu“ in tonu armonicu si evlaviosu, éra dupa amiadi cantandu-se „Bine esci cuventatu Christóse dumnedieulu nostru.“

Conferintiele se voru tiené publicu in biserica seu intr'o sala, la care p. protopopi voru luá parte din dregatorie, ér' preotiloru si lumeniloru se lasa in voie libera a luá parte la ele.

Dio'a I.

Conferinti'a I. diminéti'a.

§. 6.

Conferintiele le deschide par. protopopu alu locului la 8 óre diminéti'a cu o cuventare potrivita scopului prefriptu din partea supremului inspectoratu de scóla.

§. 7.

Comisariulu va tiené o cuventare despre misiunea sa, si scopulu ei. In cuventarea acést'a se se espuna:

I. problem'a scólei in de obsce, si in de osebi problem'a scóleloru nóstre populare;

II. lips'a nediuieleloru din partea invetiatoriloru de a se perfectoná in cunoscintiele pedagogice teoretice si practice, si in moralitate, cá se corespunda chiamarii loru;

III. multumirea invetiatoriloru cu sórtea si plat'a loru. Aci se póte aminti, ca nime nu póta dupa vreo siluire chiamarea invetiatorésca, ci de buna voie. Déca vreunu invetiatoriu simte in sine, ca este vrednicu de o plata mai mare, acel'a se céra dela comun'a competentá plata mai mare, si déca nu o capeta, se recura prin scaunulu protopescu pentru alt'a statiune cu plata mai buna si póte fi siguru, ca si din partea supremului inspectoratu scolariu va fi spriginitu. Mai departe se se amintésca, ca multi nepregatiti individi se virescu de invetiatori, si neavendu alte midilóce spre recomandarea loru, machinéza la comune cu aceea, ca ei voru servi pentru léfa mai mica, decumu ar' servi altulu, carele este pregatitu si harnicu pentru chiamarea invetiatorésca. Acestu pasagiu se se intóne cuvintiosu in cuventare, si se se arete, ca astfelu de individi facu mare si neiertatu pecatu, pentru ca, un'a sub astfelu de invetiatori nu se inaintéza crescerea si cultur'a tineretului scolariu, si alt'a caci nici ei nu se folosescu;

IV. se se espuna mai departe ingrigirea cea neadormita a supremului inspectoratu de scóla pentru inaintarea trebei scolare, va se dica, pentru pregatirea cuviintiósá a invetiatoriloru harnici, pentru care scopu s'au infintiatu la episcopia unu institutu pedagogicu cu cursu de doi ani, si apoi s'au asediatu si acelu principiu, cá clericii absoluti se fia indetorati a imbracá postulu invetiatorescu cativa ani, si numai dupa ce cá invetiatori au corespunsu asteptarei archieresci, se inaintéza in carier'a loru. §. 17. lit. 2. din conclusele sinodului a. 1850. De aceea

V. comisarii se accentuie purtarea modesta si morale, ce se astépta pe dreptu dela invetiatori;

VI. detorinti'a parintiloru pentru trimiterea copiiloru si copileloru loru la scóla;

VII. detorinti'a comunei bisericesci pentru cladirea si sustienerea scólei, si pentrud otarea oaesta a invetiatorului; in fine

VIII. se se faca o recapitulatiune scurta din totu cuprinsulu cuventarei pentru mai inlesniciós'a intielegerea invetiatoriloru adunati.

§. 8.

Dupa finirea cuventarei comisariului, potu perorá si unii dintre invetiatori, carii voru avé voie; insa suntu datori a se restringe numai la tréb'a scolare, si la

teori'a si practic'a sciintieloru pedagogice, si la esperiintiele loru, ce si le-au agonisitu cá invetiatori teoretici si practici.

§. 9.

Mai departe comisariulu conscrie pre invetiatori dupa formulariulu adaosu la fine si umplendu rubricelile asterne supremului inspectoratu scolaru spre mai departe urmare.

Cu aceste se se incheie conferinti'a de diminéti'a.

Conferinti'a II. dupa miadiadi.

§. 10.

Dupa amiadiadi la 2 óre se aduna éra conferinti'a, la care se se tiena esamenu teoreticu si practicicu din instructiunea data pentru invetiatori, si incatu pana la timpulu servitiului dumnediescu de sér'a nu s'ar' poté examiná toti invetiatorii, intratata se se continue in dio'a urmatóre. Se intielege de sine, ca comisariulu are a dá fiecarui invetiatoriu calculu dupa cumu merita din instructiune.

§. 11.

La conferintiele de dupa amiadi se se tiena diumetate de óra din cantarile bisericesci si din cetirea orologionului, adeca Ceaslovului esercitiuri.

Dio'a II.

Conferinti'a III. diminéti'a.

§. 12.

Continuarea examenului din instructiune (§. 10.) Apoi conferintie asupra obiecteloru urmatóre:

- a) Unde s'au introdusu Abcdariulu d. profesore Zachari'a Boiu dupa manuducere, si cu ce succesu?
- b) Ce lucrare au avutu exemplele de cetire din acestu Abcdariu asupr'a eleviloru?
- c) Ce greutati se observéza mai cu séma la cetirea cu litere? si cumu se potu aceste usiorá si deleturá?
- d) Ce observari voru fi facutu singuraticii invetiatori asupr'a Abcdariului acestuia;
- e) In pertractarea obiecteloru celoralalte ce greutati intimpina elevii?
- g) La care obiecte este atentiunea loru mai incordata?

La fia-care punctu are a face comisariulu desluciri, si insemnari pentru protocolu.

Conferinti'a IV. dupa amiadiadi.

§. 13.

Comisariulu face intrebari asupra urmatóreloru impregiurari;

1. in ce timpu se tiena scóla?
2. ce cárti se intrebuintéza?
3. cumu au fostu peste totu purtarea parintiloru in privinti'a trimirei la scóla a copiiloru?
4. cumu au fostu peste totu purtarea eleviloru in si afara de scóla, si in bisericu?
5. cumu s'au manutienutu disciplin'a?
6. cumu frecuentéza elevu scól'a?
7. care suntu mai alesu cauzele impiedecatóre pentru frecuentarea regulata a scólei?
8. care midilóce ar' fi mai potrivite a face eleviloru placuta scól'a si peste voi'a parintiloru?
9. Prin ce midilóce s'ar' poté desteptá in parinti unu mai mare interesu pentru a dá la scóla pre copii sei?

Si la aceste intrebari se faca comisariulu desluciri, pentru cá invetiatorii se aiba despre aceste impregiurari momentóse convingeri debutiúse, si cunoscintie fundate.

Dio'a III.

Conferinti'a V. diminéti'a.

§. 14.

Comisariulu pune intrebari despre urmatórele impregiurari:

1. cumu se potu ocupá elevii din deosebitele despartieminte in timpulu, candu invetiatoriulu este ocupatu cu unu altu despartimentu?
2. cumu s'a interesatu parochulu cá directoru locale de scóla?
3. cumu s'a interesatu inspectorele locale de scóla?
4. cumu s'a interesatu de scól'a comuna bisericésca?
5. cumu s'au interesatu de scóla jurisdictiunea politica locale, si alti amplotiati politici?
6. cumu este starea scólei, si ce lipsa are?
7. are scól'a gradina de pomi, si ce progresu s'a facutu in ea?

Conferinti'a VI. dupa amiadiadi.

§. 15.

Comisariulu tiene cuventare despre urmatórele impregiurari:

1. cá invetiatorii se fia cu cinstire catra preoti, amplotiati locului, catra eforii bisericesci si scolari, catra

parintii scolariilor cu unu cuventu catra toti fora deosebire;

2. se se ferésca de certe, de intrigi, de insocire cu ómeni imorali, si scandalosi, de betia, de amestecu in treburi familiare si politice;

3. se se pórté in biserica cu cuceri'a cantandu si cetindu;

4. se se pórté in scóla cu buna cuviintia; imbracatu curatu, si se faca, cá si scolarii se vina la scóla curati, spelati, si pieptenati;

5. cá timpulu prelegerilolu strinsu se-lu observe, si se povatiuésca pre scolari, cá si ei la timpulu prefiptu se se adune la scóla,

6. ca invetietorii se fia in scóla cu seriositate, insa acést'a se nu degenera in tirania, éra afora de scóla se fia familiari catra elevi;

7. se li se aduca inainte pe scurtu chiamarea cea frumósá invetietorésca, si debuinti'a pentru perfectiunarea loru;

8. se li se recomende tienerea „organului pedagogicu“ dela profesorele de teologia si pedagogia, d. Ioane Popescu, spunendulise, ca numai acestu organu pedagogicu urméza dupa o sistema cultivatóre despre cunoscintiele necesarii pentru invetietori, in privinti'a caror'a sciintiele sistematice ale auctorului dau garanti'a cea mai sigura; la organulu pedagogicu se potu primí prenumeratiuni cu 3 fi. v. a. pe unu anu, incepundu dela anulu 1863;

9. se li se poftésca dela d-dieu darulu cerescu spre a corespunde chiamarii loru, si spre a se perfectiuná in sciintiele si cunoscintiele luminatórie; si in fine

10. se se intrebe, fostau loru conferintiele acestea spre greutate? ori ca aru dorí, cá si la anulu viitoriu se se tiena asemenea conferintie? si asiá cu aceste se se incheie conferintiele cu intonarea armonica a cantarei de multumire: „Marire celui ce ne-au aratatu nóue lumina;“ dupa áceea salutanduse imprumutatu cá frati, se se întórca fie-care la ale sale, gandindu si lucrandu spre binele propriu si generale.

Instructiunea acést'a, de si este menita pentru comisarii scolari, totusi se impartasieste si invetietoriloru, cá I, se cunoásca ordinea conferintielorur; II, cá se se pregetésca cu respunsuri la intrebarile din §-ii 9, 10. 12. 13. 14. 15.

Conscrierea
 Invetietoriloru din protopopiatulu — — — — —, cariiau luat parte la conferintiele anului 1863.
 (la §-fulu 9. din acésta instructiune)

Nrulu curente invetietoriloru	Numele si conumele invetietoriloru este?	De cati ani este invetietorur?	De cati ani este invetiatorur?	Ce studii a absolvatu	Seie cantarile si tipiculu bi-sericescu?	Are decretu dela supream. ius. sc.?	Ce léfa are, si de unde?	Ce calculi au reportatu la conferintie?	Observari ale comisariului in privinti'a calitatiloru intelectuale ale singuratiloru invetiet.

Comisarii au se faca pe o cóla intréga acestu formulariu de conscriere.

Nr. 203. 1863.

Cerculariu protopopescu in caus'a scóleloru populare din protopopiatulu gr.-cat. alu Sibiului.

Onorati in Christosu Frati!

Atatu din relatiunile unoru ómeni de ai nostri iubitori de progresulu culturei poporale, catu si parte din esperienti'a propria facuta cu ocasiunea unei escur-

siuni oficióse in unele parochii, am aflatu cu mare durere, cum-ca scólele nóstre popularie parte insemnata, mai in totu decursulu sem. II. au statu inchise, cu scaderea aduncu semfita a culturai poporului nostru. Prin urmare, cu durere am observatu, cum-ca organele scolarie respective din acestu tractu protopopescu, mare parte, nu si-au implenitu dupa cerintia sant'a sa detoria contra caus'a scolaria, -- facia cu tóte ordinatiunile in guberniu regiu, si cu numerósele cercularie metropolitane, care ne léga strinsu de anim'a si cunoscienti'a nóstra ingrigirea si confaptuirea pentru inaintarea invetiamentului populariu.

Deci, cá amesuratu misiunei mele impuse prin respectiv'a auctoritate suprema besericéscá, se potu aflá caus'a acestui indiferentismu contra prosperarea scóloru, me sentiu indetoratu a pofti dela on. fratiele vóstre relatiune sincera si conscientiósá asupr'a urmatorieloru puncte:

1. Cine e caus'a, ca in o parte insemnata a comuneloru besericesci din acestu tractu protopopescu nu s'a tienutu cu pruncii scóla, in decursulu acestui semestru? dascalii au poporenii respectivi?

2. Parochii cá directori si catecheti ai scóloru comunale resp. facut'au pasii de lipsa in privinti'a tienerii scólei la respectiv'a deregatoria?

3. Déca au facutu, la care deregatoria au facutu, comunele au cercuale? si cu ce resultatu? caci in asta privintia n'a venitu in cóce pan' acumu neci o relatiune oficiósá in scrisu.

4. Déca dela deregatori'a respectiva, n'au capetatú neci unu resultatu, pentru ce n'au recursu la deregatori'a respectiva mai inalta? séu celu pucinu se se fi facutu aratare oficiósá la acestu oficiu archidiaconale, amesuratu cerculariului metropolitanu de dto ²⁵/₁₃ Novembre 1862 Nr. 978.

In urma b) cum si-au implenitu inspectorii civili detori'a s'a in privinti'a scólei? si cei nepasatori pentru-ce nu fura aratati la locul competente?

Despre tóte aceste, se se faca aratare oficiósá in cóce in terminu de 15 dile.

Fiendu-ca cu finitului lui Iuliu a. c. se va incheiá sen. II. a anului scolasticu 186²/₃: asiá prin acést'a vi-se face on. fratieloru vóstre cunoscutu, cumca dela 15. Iuliu a. c. se voru incepe esamenele semestruului II., care se voru tiené sub presidiulu séu a subscrisului cá inspectoriu tractuale alu scóloru comunale gr.-cat. din acestu protopopiatu, séu a unui comisariu delegatu a-

nume spre acestu scopu, dintre preutii acestui protopopiatu.

Dupa inchierea esameneloru semestrali, fia-care parochu este detoriu in 15 dile, sub grea raspundere a substerne, in cóce, conspectele despre numerulu scolariloru, carii au amblatu la scóla in decursulu acestui semestru, si despre acei'a, carii au fostu detori se amble si n'au amblatu; despre pedepsele parentiloru, carii nu si-au datu copii la scóla, cu ce? si de cateori s'au pedepsitu? mai in colo clasificatiunile prunciloru, carii au amblatu la scóla, insemnanduse acuratu obiectele, ce s'au propusu si invetiatu; in urma, pre lenga tóte aceste se se alature o relatiune conscientiósá a parochului respectivu, despre starea din laintru si din afora a scólei din parochi'a sa, despre averea scólei, cum si despre portarea docentelui in scóla, afara de scóla si cu respectivele organe superióre. Tóte aceste spre a se inaintá la suprem'a inspectiune scolaria archidiaconesana.

Care tóte, spre conscientiósá implenire incredenduvile fratiesce remaniu

Alu on. fratieloru vóstre
Sibiuiu in 30. Iuniu c. n. 1863.

plecatu

I. V. Rusu,
protopopu.

Sciri scolastice.

Dela Oltu in 1. Iuliu 1863.

Pana candu din tóte partile n'audi alt'a, decatu resunete peste resunete, murmure peste murmure si alte multe tonuri puliticesci; pana atunci noi in astu unghiu alu tierii Oltului ne multiemimu a vedé cumu fii nostri prosperéza in cultura si solid'a crescere, -- ne bucuramu, si nu putemu a nu impartasi bucuri'a nóstra si stim. publicitati pre care o intereséza cultur'a poporului.

O bucuria mare ne intimpiná eri in 30. Iuniu a. c. I. n. candu clopotielulu scólei nóstre principale din Vineti'a infer. ne vestesce ca ór'a de inceperea esamenului de véra a sositu. -- Deci ospeti numerosi cu renumitului nostru barbatu si celu mai bunu amicu alu scóloru, dlu Ioane Codru Dragusianulu in frunte se apropiase de localitatile scolare, -- unde fú bine primitu, si la 9 óre se incepura esaminarile cu 41 de teneri, carii prin respicatele loru respunsuri, dovedira pe deplinu neobosit'a activitate a d-loru invetiatori prim. Tataru si secund. Popa, precumu si staruinti'a religio-

naria a dlui catechetu Comanicu, — care esamenu fuse alu 10-lea dela intemeierea acestei scoli, si care ne place a sperá, ca acésta scóla, desi exista cam in nesce inpregiurari critice, dara prin resistenti'a constanti'a si lupt'a mentionatoru d-ni invetiatori — va ajunge la unu stadiu fericitu, candu vomu vedé celu pucinu in totu anulu 7—10 teneri mergundu la institute mai innalte. — Finea esamenului fú incoronata cu nesce melodii astfeliu de frumóse, in catu incantara si impresiunara anim'a la toti auditorii si respective cantarea regulata ale celoru 8 glasuri, ce in asemeno scoli dieu este o raritate, care inasa cu atatu mai multu servece spre onórea invetiatoruluu loru.

Primésca dara d-nii invetiatori public'a nóstra mul-tiemita. unu auditoru romanu.

Materiale de instructiune.

Observatiuni generali asupra aerului.

(Din Fisic'a scóleloru primare, trad. de I. Ionescu.)

Aerulu e unu fluidu compusu, subtilu, dilatabile, transparentu, ponderabile, elasticu.

Compusu, caci analiza descopere intr'insulu mai multe substantie: ocsigenu, azotu, acidu carbonicu, apa si idrogenu proto-carbonatu.

Ocsigenu ne-ar' slabí prè curendu plaminii, ar' fi prè respirabile; azotulu ar' inecá tóte fiintiele insufletite ce l' ar' respirá curatu; aceste dóue substantie totudeun'a intra in aceeasi proportiune, adeca: 21 de chilogramme % de ocsigenu, 79 de chilogramme % de azotu, si se chiaira, pentru acést'a, elemente constante. Cele-alte trei se chiama elemente variabili, pentru-ca proportiunea loru se schimba cu temperatur'a si localitatile; acidulu carbonicu si idrogenulu proto-carbonatu intra pentru 5 din diece mii in volumu. Determinatiunea cantitatiei de abure de apa constitua o parte a fisiceii ce se numesce igrometria.

Subtilu, caci petrunde in cele mai mici interstitie séu porí ai materiei. Animalele suntu plini de pori, mineralele chiar' au o cantitate óre-care.

Dilatabile, caci se póte intinde si ocupá unu spatiu mai mare decatu celu ce avea mai antaiu.

Transparentu, pentru-ca nu opresce radiele luminoése; stratulu de aeru ce desparte dóue corpuri nu le impiedica de a se poté vedé unulu cá si altulu.

Ponderabile, caci s'a recunoscutu, prin cercetari cá 10 litre de aeru tragu 13 grame.

Elasticu, caci se póte stringe, apesá, si veni éra in starea sa cea d'antaia indata-ce nu mai e nici-o cauza.

Atmosfer'a se numesce stratulu de aeru ce infasiura neincetatu globulu pamentescu. Inaltímea atmosferei e aprópe de 64 de chilometre; de aci incolo e unu aeru fórtu raru, apoi in fine unu golu absolutu.

Barometrulu.

Aerulu fiindu greu, dintr' acést'a resulta ca atmosfer'a esersa, asupra suprafaciei globulu, o presiune fórtu mare, ce e cunoscuta suptu numele de presiune atmosferica.

Instrumentele cu cari se mesóra presiunea atmosferica se numesce barometre.

Intaiulu si celu mai simplu barometru, fú inventatu la 1643 de Toriceli, discipululu lui Galileu.

Barometrulu e unu instrumentu compusu dintr'unu tubu de sticla, mai de unu metru in lungime, ce e inchisu la unu capetéiu, si cufundatu cu celu-altu intr'o cuveta plina cu mercuru. E de neaperatu cá tubulu se fia de totu golu, adeca se n'aba nici aeru, pentru-cá nimicu se nu se opuna misicarii ascedinte a ligiduluu din intrulu cilindruu. Asiá, se imple tubulu cu mercuru, ce se ferbe cá se gonésca umiditatea dintr' insulu; pre urma se inchide cu degetulu capetéiulu deschisu, si se cufunda in cuveta; atunci se destupa la partea de diosu. Ligidulu se lasa in diosu in tubu pana mai la o inaltíme de 0m, 76, deasupra de nivelulu cuvetei: caci aerulu esterioru, operandu o presiune asupra mercuruluu din cuveta, vine de lu salta la acésta inaltíme, si -lu face se se sue séu lu lasa se se cobóre dupa cum colón'a atmosferica si-maresce séu si-micso-réza presiunea. Pre o scândura, care tiene tubulu, suntu insemnate diferite punte de impartíre ce aréta gradele de suire séu de coborire ale mercuruluu, si prin urmare, marirea séu micsoarea acestei presiuni.

Afara de barometrulu despre care am datu o descriptiune mai susu, si care se numesce barometru cu cuveta, mai suntu barometre cu sifonu, ce difere de cele d'antaie prin tubulu loru celu recurbatu, la partea inferióra, in forma de sifonu.

Pentru-ce.

Pentru-ce ap'a se urca numai pana la 10m 60. in pompele aspirante, de si se redica pistonulu multu mai susu?

Pentru-ca o colóna de apa de 10m. 60 e totu atatu de grea citu o colóna de aeru atmosfericu de acel'si diametru, si fiindu-ca ligidulu intre in corpulu

pompei numai prin presiunea aerului exterioru, dintr'acést'a resulta ca candu ap'a a ajunsu la o inaltime de 10 m. 60, ne mai facandu-o nimicu se se urce, stà in ecilibru. Mercurulu, fiindu de 13 ori si $\frac{1}{2}$ mai greu decatu ap'a, s'ar' redică numai pana la 0 m. 76.

Pentru-ce, mai inainte de Galileu, se dicea ca natur'a are oróre de golu, candu unu lcidu se inaltia in corpulu unei pompe?

Pentru-ca Galileu e celu d'antaiu ce descoperí presiunea atmosferica.

Pentru-ce unu barometru se cobóra candu ne suimu pre unu munte?

Pentru-ca, cu catu ne suimu in susu, ori pre munti, ori in balóne, aerulu, descarcanduse de greutatea stratoru inferióre, nu mai presa atatu asupra cuvetei instrumentului, si mercurulu se lasa in diosu.

Pentru-ce, daca bagamu intr'unu vasu plinu cu apa unu tubu de sticla deschisu la amendóue capetéiele, si aspiramu aerulu ce e in tubu, ap'a se urca intr'insulu?

Pentru-ca tubulu fiindu de totu golu, ap'a din vasu, presata de aerulu exterioru ce o apésa deasupra, cauta se ésa pre unde afla catu se póte mai pucina resistintia, si se urca, prin urmare, in tubu unde nu intelnesce nici-o resistintia. Apa s'ar' redică numai pana la 10 m. 60.

Pentru-ce redicamu cu greu pistonulu unei pompe ce e astupata pre diosu?

Pentru-ca redicamu in susu, candu tragemu pistonulu, greutatea unei colóne de aeru, ce are de base suprafaci'a pistonului, si de inaltime atmosfer'a; acésta greutate considerabile nu mai e contrabalantiata de a aerului ce ar' intrá daca gaur'a de diosu ar' fi deschisa.

Pentru-ce cu unu barometru se póte calculá inaltimea muntiloru?

Pentru-ca depresiunea colónei mercuriale cresce cu catu ne suimu in susu. Daca densitatea aerului ar' fi aceeaasi la ori-ce inaltime, o depresiune de 1 miiametru, in mercuru, ar' corespunde cu o inaltime de 10 m. 463, ceea-ce ar' dá o inaltime de 10 lege pentru atmosfera; dara densitatea aerului descrescendu cu catu cineva se urca in susu, inaltimea e mai mare si mesuratórea inaltimiloru cu barometrulu e o problema pré complicata.

Pentru-ce moleculele atmosferei, in puterea fórtiei loru cei expansive, nu se expandescu in spatiu?

Pentru-ca fórti'a expansiva a aerului descresce chiar'

numai prin dilatatiune; ea, inca, se microréza prin temperatur'a de diosu a regiuniloru celoru inalte ale atmosferei, incatu vine unu momentu candu ecilibrul se stabileste intre actiunea acestei fórtie si apesarea ce se face din contra. de unde se póte dice ca atmosfer'a si are marginile sale.

Pentru-ce ómenii si animalii cari stau multi intr'unu locu strimtu se potu asficsiá?

Pentru-ca ómenii si animalii scotu, candu respira, unu aeru stricatu compus din acidu carbonicu si azotu, gazu ce, neputendu intretiené viéti'a, omóra indata. Ca se se ferésca cineva de o astu-felu de nefericire séu de nisce indispositiuni periculóse, cata se deschidia ferestrele; atunci ocsigenulu aerului ajunge in plamini, si se pune in contactu cu singele spre a-i dá putere.

Pentru-ce locuintiele ce suntu aprópe de vegetále suntu folositóre sanataiei?

Pentru-ca gazulu acidu carbonicu, ce e formatu prin respiratiunea animaliloru, tienendu locul ocsigenului din aeru, este absorbitu de partile cele verdi ale plantelor; aceste parti verdi lu descompunu, tienu carbonulu, ce se incorporéza cu substanti'a plantei, si pre urma respandescu ocsigenulu in atmosfera; dintr'acést'a resulta ca ceea ce ar' fi pentru noi unu veninu, serva tocmai de nutrimentu plantei, si ca acést'a curatia aerulu, de o parte, tragendu-i principulu vetematoru ce respiratiunea nóstra a datu afara, de alta parte, dandu-i inapoi principulu de viéti'a (ocsigenulu), ce respiratiunea nóstra lu stricase. Asiá siederea afara in sate si pre lenga gradini e mai preferabile decatu locuirea in cetati mari, unde ómenii indesuiti la unu locu invennéza atmosfer'a, fara se aiba lenga densii vegetale spre a le servi de antidota.

Pentru-ce barometrulu se cobóra candu timpulu e umedu?

Pentru-ca aburele e mai usioru decatu aerulu curatu, si ca, introducandu-se in colón'a de aeru a carui greutate saltase mercurulu barometrului, acestu lcidu, ne mai fiindu atatu de multu presatu, se cobóra cu cate-va miiametre.

(Vá urmá.)

Indreptari.

In Nr. trecutu (25) pag. 199, colón'a I. seri'a 16, in locu de provintia, citesea privintia.